

ВЕНЕЛИН ГАНЕВ (1880—1966)¹

ИЗ "СЪЩЕСТВУВА ЛИ СТОПАНСКА, ПРАВНА, КУЛТУРНА, БИТОВА РЕАЛНОСТ ИЗВЪН СОЦИАЛНАТА"

(Текстът е взет от: В. Ганев. *Съществува ли стопанска, правна, културна, битова реалност извън социалната* - Год. Соф. унив. Юрид. фак. XXVII, 1931-1932, 9-19)

Резюме:

Венелин Ганев въвежда понятието „социална реалност“ и осветлява тази категория чрез паралелен анализ на аналогични структури в полето на правото и културата, икономиката и бита. Социалната реалност според него е винаги една и съща. Разглежда на теоретическо равнище проблема за социалните структури. Неговите трудове в областта на философията, правото, икономиката и социологията са значителна придобивка за българската наука в периода между двете световни войни и има непреходна стойност.

Основният проблем в областта на социологията и отделните социални дисциплини, който предшества всички други, включително и проблема относително действителните съотношения между разните категории социални явления и социални реалности, е проблемът: съществуват ли стопанска, правна, културна, битова и т. н. реалности извън социалната като емпирично обособени и действително отделени една от друга.

Самата постановка на този проблем включва вече в себе си неговото правилно разрешение. Най-беглият анализ на явления, обозначавани като стопански, правни, битови, културни и т. н., ни разкрива не тяхната разделност и обособеност едни от други, а тяхната едновременна даденост. Нито едно стопанско явление не може да се развие като определена даденост-на емпиричната действителност, без то да не включи в себе си правни, битови, нравствени, политически, културни или религиозни елементи. И обратното. Нито едно правно, битово, културно и т. н. явление не може да се развие в емпиричната действителност, без то да не прояви елементи, характеризиращи другите категории социални реалности. Правното явление не-може да се развие, без то да не обхване стопански, битови, културни и други елементи; битово - без да обхване нравствени, културни, правни, стопански елементи; културното - без да има. и стопанско, правно, битово и т. н. съдържание, и пр. и пр. В повечето случаи емпиричната действителност ни разкрива едновременната даденост само на някои от всички възможни категории социални реалности - най-често едновременната даденост на стопанска и правна реалност. Но нерядко

¹ В. Ганев е роден в Русе. Завършва класически отдел на гимназията в своя роден град. Това му дава богата възможност да навлезе в сърцевината на античните духовни ценности. Той следва философия и право в Лайпциг (1897—1898) и в Женева (1898—1901). Неговите познания, широк кръгзор и езикови възможности очертават пътя му към науката. В. Ганев навлиза в академичния живот и става един от създателите на Юридическия факултет в Софийския университет. Той последователно е доцент по философия и право, извънреден професор по философия и обща теория на правото, редовен професор по същите науки, дописен член на Българската академия на науките.

емпиричната действителност ни разкрива едновременната даденост на няколко категории социални реалности, а понякога, както е например с религиозната служба на литургия, придружена с религиозна музика - на всички. Емпиричната действителност обаче не ни разкрива нито един случай на обособени категории социални реалности, непримесени с други и осъществявани едни независимо от други. Тя не ни разкрива и никога не ни е разкривала обособената даденост само на стопански, само на правни, само на битови, само на културни и т. н. явления и реалности. Подобна обособена и непримесена даденост на отделните категории социални реалности е методологически невъзможно и теоретически немислимо.

Едновременната необособена даденост на разните категории социални реалности е очевидна при анализа на единични стопански, правни, културни и т. н. явления. Тя е очевидна и при явления на обикновения всекидневен обществен живот. Единичните и конкретни покупки напр. на предмети, нужни за всекидневно употребление, имат своя стопанска страна, изразена в съотношение на цени между купеното и дадената за него сума пари. Но едновременно с това те имат и определена своя правна страна, изразена в съответно разпределение на права и задължения относително купеното и неговата цена, в пораждането на тия права и задължения, както и в надлежното тяхно изпълнение и погасяване. В много случаи всекидневните покупки имат и своя нравствена страна, изразена в съзнанието на морални задължения, породени от покупката и съпровождащи начина, по който се използва купеното. Самото използване пък има стопански и правни елементи. А понякога едно или друго явление на обикновения всекидневен живот може да има културни елементи, както е напр. случаят с покупка на билет за театър, опера, концерт и др., или битови, както напр. при покупки на потребното, за да се изпълнят обичаите при брак, кръщение, или политически, както напр. при покупки на хартия и отпечатване на изборни възвания, и пр. и пр.

От друга страна, нито едно конкретно и единично културно, битово, религиозно и т. н. явление не може да не ни разкрие едновременната и необособена даденост на други категории социални елементи. Културните явления, изразени в научни конгреси, както напр. конгресът на руските учени в София през септември 1930 г., или културните явления, изразени в организацията на една художествена изложба, в представлението на драми, опери, в изпълнението на музикални произведения, в постройката на монументални културни паметници, в индивидуалното творчество на епохални естетични или научни ценности, като картини, драми, научни открития и пр. и пр., са немислими без техни стопански, правни и други страни, покрай чисто културното тяхно съдържание. Нито един конгрес на учени, нито една организация на драматични или музикални представления, нито едно изпълнение на културни паметници, нито едно културно творчество не е мислимо без едновременната даденост на редица заплетени услуги и предмети, на определено разпределение на права и задължения, на цял комплекс от нравствени преживявания. Само при тая даденост става единствено възможно събирането на конгресисти, рефериранието върху определени теми или тяхното обсъждане, напр. събирането на руските учени в залите на Университета и Академията през дните от 14 до 21 септември 1930 г., четенето на рефератите и разискването върху тях, организацията и изпълнението на драматични и музикални пиеси, творчество на културни, естетични и научни паметници и т. н. и т. н. От своя страна една неделна литургия в църква или конкретни някои

битови сцени, народни обичаи и обреди, или определени политически явления са също така невъзможни без едновременна даденост на цяла една система от конкретни единични стопански, правни и други социални елементи, които, макар и засенчени от прононсирания характер на религиозното, битовото или политическото в тия явления, са все пак необходими, съществени, иманентни и едновременно дадени елементи от тяхното пълно конкретно и емпирично социално съдържание.

Едновременната, необособена даденост на разните категории социални елементи при единичните конкретни явления не подлежи на съмнение. Но тя не подлежи на съмнение и при масови социални явления, които съставят по-обикновения обект на социологични изучавания. Анализът и на тия явления ни разкрива едновременната и необособена наличност при тях на няколко или на всички категории социални реалности.

Обикновено ние имаме пред вид масови, а не отделни единични социални явления, когато се стремим да установим определени съотношения между тях - съотношения на механична или интерфункционална причинна зависимост, съотношения на регулираща форма и регулирана материя или пък съотношения на спонтанно интуитивна зависимост. Когато се установява напр. определена причинна зависимост между цената на житото или цената на предмети от първа необходимост и броя на сключените бракове, се имат пред вид не единични, а масови социални явления. Тия явления ни разкриват, от една страна, една средна цена на продадено и купено жито, продадени и купени предмети от първа необходимост и броя на сключени бракове. Масови социални явления се имат пред вид и тогава, когато се установяват тъй наречените закони на рентата и нейното движение, или пък, когато се установяват, както това е в по-ново време, определени съотношения между безработицата и работнишката надница, съпоставена с отбелязаните средни цени на разни категории предмети предимно от първа необходимост. Когато се твърди напр., че колкото работническите надници са по-близки до текущите цени на предмети предимно от първа необходимост, толкова повече намалява безработицата и обратното, имат се пред вид не единични, а масови явления, към които се свежда установяването на броя безработни, на средни работнически надници, съпоставени със средна цена на предмети-предимно от първа необходимост. Масови социални явления се-имат пред вид и тогава, когато днешната стопанска, кредитна и финансова криза се обяснява покрай другото и с липса на доверие или когато влиянието на репарациите върху съвременната стопанска стагнация и върху липсата на стопанска устойчивост се обяснява не с обективните, чисто икономически или финансови тежести, свързани с тях, а с психологичното въздействие п обществената деморализация, предизвикани от тяхното брутално налагане и нравствено осъждане. И в тия случаи се визират не единични, а масови социални явления, каквито са напр. явленията на съвременната всестранна криза и отношенията, установени от мирните договори, и тяхното психологично, и нравствено въздействие върху съзнанието предимно на победените. За масови социални явления говорим ние и тогава, когато се стремим да установим определени съотношения в историческото развитие на законодателството, в историческото развитие на някои правни институти, напр. в историческото развитие на правния режим, засягащ движимата и недвижимата собственост, в историческото развитие на разни религиозни форми " и обреди, в историческото развитие на културата,

цивилизацията, изкуството, музиката, поезията и т. н. Във всички тия случаи ние имаме пред вид не единични, а масови социални явления.

Анализът обаче на тия масови социални явления подобно-анализа на единични конкретни социални явления ни разкрива същата едновременна и необособена даденост на няколко или на всички категории социални елементи. В същност масовите социални явления не представляват от себе си нова, отделна категория социални явления, различни по съдържание от единичните, нито пък ни са дадени в емпиричната действителност-като самостоятелни явления, независими от единичните. Емпиричната социална действителност ни разкрива само една категория дадености: това са единичните, конкретни социални явления. Масовите социални явления не са нищо друго освен своеобразно разглеждане, осветление и обхващане на по-голям или по-малък брой единични, конкретни социални явления. Те представляват от себе си нивелирани, изравнени единични социални явления, конкретните и индивидуални различия между които са-изгладени и изравнени с помощта на абстрактното мислене и абстрактния критерий на средното аритметическо число. Масовите социални явления не са емпирични, конкретни дадености, а мислено обхващане на единични, конкретни социални явления, които остават единствените емпирични социални дадености. Вследствие на това методологично погрешно е да се смята, че могат да съществуват каквито и да било други съществени различия между масовите и единичните социални явления, особено различия, засягащи техния състав и тяхното основно предметно съдържание. Съставът и предметното съдържание на масовите социални явления се определят изключително от състава и предметното съдържание на единичните, конкретни социални явления, чието мислено, количествено и изравнително разглеждане са те. Масовите социални явления са единичните конкретни явления, разглеждани в тяхното масово проявление под призмата на понятието за аритметическото средно, но останали с еднороден състав и с предметно съдържание като единичните.

Вследствие на това анализът на масовите явления ни разкрива и не може да не ни разкрие същата едновременна и необособена даденост на няколко или всички категории социални елементи, каквито ни разкрива и анализът на единични социални явления. Масовите явления, към които се свежда установената цена на жито или на други предмети от първа необходимост, съпоставени с броя на сключени бракове, ни разкриват не само стопански елементи, засягащи движението на цената, но и правни, засягащи установяването и разпределението на права и задължения при покупка на жито и други предмети от първа необходимост, битови, религиозни, нравствени и др., засягащи сключването на брака и т. н. и т. н. Същата едновременна и необособена наличност на множество категории социални елементи ни разкриват и масовите явления при законите на рентата и нейното движение, тъй като до рента и нейното движение ние не можем да дойдем, без да имаме пред вид редица вещни наемни договори, установяващи и разпределящи взаимни права и задължения и фиксиращи наемната цена, основния елемент на стопанското понятие рента. Нея разкриват и масовите социални явления, визирани при установеното съотношение между безработицата и работнишките надници, съпоставени с цените на предмети предимно от първа необходимост, или пък визирани при установяване на зависимостта между днешната стопанска, финансова и кредитна криза, от една страна, и липсата на доверие или психологичната непримиримост и общественоморална дезорганизация,

предизвикана от репарациите, установени от мирните договори. Всички тия масови явления обхващат едновременната даденост на стопански елементи, изразени в явленията на разните видове кризи; на правни елементи, изразени в установяване, разпределение, изпълнение и неизпълнение на права и задължения, свързани с всички явления, в които се изразяват разните видове стопански, кредитни и финансови кризи; на нравствени, битови, политически и други елементи, в които се изразява психологическата непримиримост и общественно-нравствената дезорганизация, предизвикана от репарациите; на правни, политически, културни и други елементи, към които се свеждат сключените мирни договори и отношенията, установени от тях, и т. н. и т. н. Едновременната и необособена даденост на няколко или всички категории социални реалности ни разкрива и анализът на масовите явления, визирани в установяване на определени съотношения в историческото развитие на законодателствата, на движимата и недвижимата собственост, на разните категории културни паметници и т. н. и т. н. Масовите социални явления, свързани с правния режим на недвижимата собственост през феодалните времена, напр. обхващат не само правни, но и стопански, битови, политически, нравствени и религиозни елементи, определящи целия феодален строй и средновековен бит. А може ли някой паметник на културата и цивилизацията да се извърши без цяла редица от системи масови социални явления, обхващащи правни елементи за наем на труд, покупка на материали и пр.; стопански елементи, изразени в цената на труда и необходимите материали; политически елементи, изразени в държавната или частната организация на всички работи по постройка на паметника; културни елементи, изразени в духовната и естетична ценност на завършения паметник, и т. н. и т. н.? Няма масови социални явления, чийто анализ да не ни разкрива същата едновременна и необособена даденост на няколко или на всички категории социални реалности, каквато ни разкрива и анализът на всяко единично конкретно социално явление.

* * *

Едновременната и необособена даденост на всички категории социални реалности не подлежи на съмнение. Емпиричната действителност ни разкрива наличността не на отделни категории социални реалности, а на една единствена социална реалност, включваща в себе си като свои елементи и отделни свои страни другите категории социални реалности - стопанска, правна, битова, политическа, общественно-религиозна, общественно-нравствена, културна и т. н. От гледището на емпиричната действителност, няма самостоятелни и обособени стопански, правни, битови, политически, общественно-религиозни, общественно-нравствени, културни явления, а има само социални явления, представляващи от себе си комплекс от стопански, правни, битови, политически, общественно-религиозни, общественно-нравствени, културни и други елементи или разкриващи стопански, правни и други категории социални страни. Нито едно проявление на човешкия дух и човешкото творчество, колкото и възвишено да е то и каквито високи културни ценности да крие в себе си, не може да се осъществи реално и социално, без да не облече определено нормативно материално съдържание, без да не си приобщи определени стопански, правни и други категории социални елементи. И обратното. Нито едно явление на всекидневния обикновен социален живот, което разкрива на пръв план едно от най-обикновените материални съдържания, не е лишено и от други по-върховни социални елементи. Социалната реалност, взета в своята цялост, е комплекс от

няколко или всички категории социални реалности. Последните реалности - стопанската, правната, битовата, политическата, обществено-религиозната, обществено-нравствената, културната и други, не съществуват извън социалната.

При такова едно съотношение между социалната и разните други специални категории социални реалности е може би пресилено да се говори за отделна стопанска, правна, битова, обществено-религиозна, обществено-нравствена, културна реалност. Всички те ни са дадени не като същински, обособени реалности, а като иманентни елементи и необходими страни на една единствена реалност - на социалната. Ако при всичко това ние-говорим за отделни стопански, правни и други социални категории социални реалности, това го правим само поради невъзможността да се справим в познавателно отношение със сложните проблеми, свързани с проучването на социалната реалност в нейната цялост, и поради необходимостта от специализация, а заедно с това и поради необходимостта да разграничим обекта на специалните социални знания. Но всички тия категории специални социални реалности са условни реалности, обособени, отделени и разграничени от общата социална реалност само чрез изолираща абстракция и съществуващи само като абстрактни мислености. Тяхното абстрактно разграничение не ги превръща в емпирично обособени дадености на опита, а ги очертава като по-удобен обект на специални изучавания, установен според гледището и нуждите на отделните и специални социални дисциплини - политическа икономия, държавни науки, право, фолклор, обществено-религиозни науки, обществено-нравствени науки, духовни и културни науки и пр. и пр. Така напр. чрез абстракция се установява от гледището и за нуждите на политическата икономия стопанската реалност, като от общата социална реалност се отделят в едно мислено цяло ония нейни елементи, които визират производството, циркулацията и разпределението на блага и ценности; от гледището на правните науки се отделят в друго мислено цяло ония само елементи от общата социална реалност, които визират пораждането, разпределението и погасяването на права и задължение въз основа на една предварително установена правна норма, и т. н. и т. н. Може би в последен анализ и социалната реалност, както и всички други реалности - психологичната, биологичната, физичната и т. н. - представляват от себе си също тъй подобни изкуствени реалности, добити чрез абстракция поради необходимостта от специализация в знанията от единствената реалност, която ни е дадена конкретно - емпиричната действителност, взета в нейната цялост. Все пак от това не следва, че когато се разглеждат съотношенията между разните специални категории социални реалности и общата социална реалност, трябва да се изпуска из пред вид какво тия категории специални социални реалности не съществуват извън общата социална и са само иманентни елементи и необходими страни на тая последната.

* * *

Едновременната необособена даденост на разните категории специални социални реалности в общата, цялостна социална реалност се достатъчно установява от анализа на всички категории социални явления, разкрити от емпиричната действителност. Но тя произтича още от самата същност на социалната реалност, от същността на нейния предметен субстрат.

Онова, което образува същността на социалната реалност и изчерпва предметното опитно съдържание на нейния субстрат, това е една система от

взаимно зависими човешки постъпки. Отношенията на взаимна зависимост между системата човешки постъпки, образуващи същността на социалната реалност, и опитното предметно съдържание на нейния субстрат са отношения или на координация, или на суб- и суперординация. Но каквато и да бъде взаимната зависимост между тях, единичните човешки постъпки стоят в основата на всяка социална реалност и запълват без остатък опитното съдържание на нейния субстрат. Всяко социално явление, всяко проявление на социалната емпирична действителност се свежда в последен анализ към взаимно зависими човешки постъпки или към система от човешки постъпки, намиращи се помежду си в отношения или на координация, или на суб- и суперординация. Взаимно зависимите човешки постъпки се крият зад всяко проявление на емпиричната социална действителност и образуват неговото предметно съдържание, тъй като то ни се разкрива от социалния опит. Така същността и реалният субстрат на стопанските явления, изразени в движението на цените на предмети от първа необходимост, се свеждат към системата взаимно зависими координирани постъпки между купувачи и продавачи, които постъпки обхващат в себе си като техен елемент установяването и движението на тия цени. По същия начин следва да се признае, че същността и реалният субстрат на стопански явления, познати под името рента на недвижими имоти, се свежда към системата взаимно зависими координирани постъпки между собственика или лицето, което разполага с недвижимата собственост, и лицето, което я наема срещу определена наемна сума и което установява рентата, включена в същите тия взаимно зависими постъпки. Към система на взаимно зависими координирани или суб- и суперординирани постъпки се свеждат правните явления, изразени в пораждането, разпределението на права и задължения при покупка на предмети от първа необходимост, или при наем на недвижими имоти, или пък при поражение и разпределение на права и задължения между разните йерархически организирани и подредени органи на държавната власт. Същността и реалният субстрат и на общественорелигиозните явления, изразени в службата на една литургия, или в църковната организация, се свежда също така. Към система взаимно зависими координирани и суб- или суперординирани постъпки на ония, които извършват самата служба. Не е друга същността и реалният субстрат и на явленията, в които се изразява организацията и многостранните функции на държавната власт, тъй като и те се свеждат към взаимно зависими суб- и суперординирани постъпки на съподчинение, чрез които се установява организацията на държавата и се извършват нейните многообразни функции. Към взаимно зависими координирани и суб-или суперординирани постъпки се свежда същността и реалният субстрат на всички културни явления, разглеждани в тяхната социална страна. И тия явления се свеждат в същност към всички ония взаимно зависими постъпки, чрез които се осъществява един паметник на науката, изкуството и духа, осъществяващ високи духовни и културни ценности - взаимно зависимите постъпки, чрез които се достига до изграждането на една пирамида или постройката на монументална сграда, изпълнението на театрални, оперни, музикални произведения и т. н. и т. н.

А единичните взаимно зависими координирани, суб- и суперординирани постъпки, които образуват същността на разните категории социални явления и запълват реалния субстрат на тия явления, не са различни според различните категории социални явления, а едни и същи за няколко или за всички измежду тия явления. Единичните, взаимно зависими постъпки, образуващи същността

на социалната реалност и нейния субстрат, не се разпадат на толкова отделени, самостоятелни, обособени категории постъпки, колкото категории специални социални реалности или специални социални явления познаваме. Напротив, единичните взаимно зависими координирани, суб-или суперординирани постъпки, разкриващи същността на различните социални явления и предметното съдържание на техния реален субстрат, представляват от себе си една единствена категория явления и в своята единственост и цялост се крият зад всяка категория специални социални реалности или специални социални явления. Едни и същи взаимни постъпки образуват същността и запълват предметното съдържание и на стопанските, и на правните, и на културните, и на битовите, и на обществено-религиозните и обществено-нравствените и т. н. явления. Същността и реалният субстрат на всяка една от специалните категории социални явления или социални реалности се разкриват и запълват само с някои от елементите, съдържащи се в цялостните взаимно зависими координирани, суб- и суперординирани постъпки. Съвкупността на всички техни елементи, взаимно зависимите координирани, суб- и или суперординирани постъпки в тяхната цялост образуват същността и реалния субстрат само на социологичните явления, взети в тяхната пълнота, на цялостната, необособена и неразделена емпирично дадена социална реалност.

Обособяването и разграничението на отделните елементи от цялостните взаимно зависими постъпки, образувачи същността и предметното съдържание на социалната реалност, се извършват чрез една изолираща абстракция и се дължат на невъзможността да обхванем тия постъпки в тяхната цялост, сложност и преплетеност. То се дължи и на необходимостта от специални знания. Чрез същата изолираща абстракция, предприета от гледището на специалните социални науки и използвана изключително за техните цели и нужди, се обособяват тия елементи в едно мислено цяло и като такива образуват същността и предметното съдържание на всяка категория специална социална реалност. Така напр. политическата икономия чрез изолираща абстракция отделя само ония елементи от взаимно зависими координирани постъпки, образувачи същността и предметното съдържание на социалната реалност, в които се изразява производството, размяната и потреблението на блага и ценности, необходими за удовлетворяването на наши материални и духовни нужди; правните науки - ония техни елементи, в които се осъществява пораждането, видоизменението, разпределението и погасяването на права и задължения според предварително установена правна норма; обществено-религиозните, обществено-нравствените, духовно-културните дисциплини обособяват ония техни елементи, в които се възплътяват обществено-религиозни, обществено-нравствени или духовно-културни ценности и чрез които всички тия ценности достигат до обществено осъществяване било в обществено-религиозни служби и църковни организации, или пък в ценните паметници на науката, изкуството, религията, духа и т. н. Но всички тия елементи са само мислено и чрез абстракция изолирани от взаимно зависимите координирани, суб- и суперординирани постъпки, образувачи същността и предметния субстрат на всяка социална реалност. Те не представляват от себе си самостоятелни обособени дадености, а само части и елементи от една единствена цялостна даденост - взаимно зависимите координирани, суб-и суперординирани постъпки. Тия постъпки обхващат в себе си отделните свои елементи, образувачи съдържанието на отделните категории социални явления, тъй както цялостната социална реалност обхваща в себе си всички категории

специални социални реалности. Отделните елементи на взаимно зависимите постъпки не съществуват и не ни са дадени извън тия постъпки. Също така и отделните специални социални реалности - стопанска, правна, културна, битова, политическа, обществено-религиозна, обществено-нравствена, и т. н., чиято същност и предметен субстрат се свеждат към отделни елементи на тия постъпки, не съществуват извън социалната реалност, чиято същност и предметен субстрат образуват взаимно зависимите координирани, суб- и суперординирани постъпки в тяхната цялост.

БИБЛИОГРАФИЯ

Съч.

Държавата като колективна същност. С., 1923, 3С с.

Съществува ли стопанска, правна, културна, битова реалност извън социалната. — *Год. Соф. унив. Юрид. фак.*, 27, 1932, 1—44.

Социологичният организъм и теория на колективни единства. — *Год. Соф. унив. Юрид. фак.*, 30, 1935, 1—95.

Социални равновесия и социални ценности. — *Економист*, 1941, № 2, 160—166.

Духовна и социологична действителност. Взаимни съотношения и подразделения: Общество, държава, народност. С., 1945. 180 с.

Стопанска действителност. Опит за една социологична синтеза С 1945. 648 с.

Лит.

Бъчваров, М. и В. Субашки [за Венелин Ганев]. - В- Ист филос. мисъл в България. Т. 3. С., 1976, 464-466.

Каранджулов, Р. Професор В. Ганев и правната реалност. С." 1905. \и2. с.

Торбов, Ц. Теорията на правните субекти у Венелин Ганев С, 1940 21 с.

Библиогр. Ганев Венелин. С" 1940, 105-106.

В: Алманах Соф. унив. С" 1929, 406-407.; 2. изд..